

TÜRKÇE ÖĞRETİMİNDE ÇOCUK EDEBİYATININ ÖNEMİ

Yard. Doç. Dr. Fahri TEMİZYÜREK*

Üzerinde en fazla araştırma yapılan bilim dallarından biri olan dil eğitimi, köklü bir geçmişe sahiptir. Günümüzde ise iletişim sahasındaki gelişmeler dilin insan ve toplum hayatındaki önemini bir kat daha arttırarak dil öğretimi ile ilgili çok ciddi araştırmalara zemin hazırlamıştır. Artık dil sadece bir iletişim aracı olarak düşünülmemekte dilin düşünce, toplum, kültür vb. ilişkileri de en ince ayrıntısına kadar araştırılmaktadır. Dolayısıyla insanlarda dilin nasıl geliştiği ve beceri olarak kazandığımız konuşmanın temelde diğer bir ifade ile çocuk yaşlarda nasıl kazanıldığı, dil kullanma beceresinin gelişimi ve çocuk edebiyatının katkısı Türkçe öğretiminde ele alınması gereken temel konuları oluşturmaktadır.

Edebiyatımızın pek çok alanında ortaya çıkan terminolojide görüş ayrılığı sorunu çocuk edebiyatı kavramı üzerinde de karşımıza çıkmaktadır. Günümüzde “çocuk edebiyatı” kavramı çeşitli şekillerde ifade edilse de konuya ilgi duyan araştırmacıların görüşleri bazı temel noktalarda birleşmektedir.

Bu müşterek görüşlerden yola çıkarak çocuğun; hayal dünyasına hitap eden, üstün nitelikleri olan, estetik bir boyut taşıyan, kelime hazinesine uygun, ana dilini geliştirebilecek özellikte, ulusal ve evrensel değerleri içeren, psiko-sosyolojik gelişimine katkı sağlayan, severek dinlediği / okuduğu, zevk aldığı yazılı ve sözlü edebiyat mahsullerini “çocuk edebiyatı” içerisinde değerlendiriyoruz. Bu tanımdan yola çıktığımızda yaş itibarıyla çocuk olarak değerlendirdiğimiz kimselerin duygu, düşünce, zevk ve hayallerine hitap eden hikayeler, masallar, romanlar, anılar, biyografik eserler, gezi yazıları, şiirler vb. ürünler çocuk edebiyatı kavramı içerisinde değerlendirdiğimiz belli başlı türlerdir. Çocuk edebiyatı ürünleri meydana getirmek için de çocuğun dünyasını, bu dünyanın özelliklerini iyi bir şekilde gözlemlemek, öğrenmek ve birçok açılardan tahlil etmek gerekir.

* Gazi Üni. Gazi Eğitim Fak. Türkçe Eğitimi Bölümü.

Edebiyat hoş vakit geçirtici, eğlendirici bir şeydir. Ruha canlılık verir. İnsanoğlunun yaşama gücünü artırmasında, hayatın ciddi ve üzücü durumlarında, uzaklaştırılmasında önemli bir görev üstlenir. Çocukların hayatı keşfetmesinde ve yaşama yollarını öğrenmesinde yol gösterici fonksiyonu vardır. Adeta insana hayatta rehberlik yapar. Edebiyat çocuğu bir takım etkinliklere teşvik eder, ana dilinin gelişmesine katkıda bulunur (Oğuzkan: 2001: 5). Edebî değeri olan eserlerden çocuğun dünyasına girebilen, ilgisini çeken, seyerek okuduğu eserleri çocuk edebiyatı içerisinde değerlendiriyoruz.

Çocuklarda bedensel ve sosyal gelişim farklı olduğu gibi dil gelişimi de farklılık gösterir. Fakat her yaşında kendine özgü genel özellikleri vardır. Doğumla başlayan çığlık dil gelişiminin temeli kabul edilir. Ağlama, agulama, cıvıldaama dönemlerini tamamlayan çocuk ortalama 9-12 aylıktan ilk kelimesini söyler. Bir yaşında itibaren de artık her şeyin bir adının olduğunu anlar. Bir buçuk yaşından itibaren kelimeleri birleştirmeye başlar. Doğuştan dil öğrenme mekanizmasıyla teçhiz edilmiş olan çocuk, yakın çevresinin de etkisiyle hızlı bir şekilde dili öğrenmeye başlar. Yaşamın ilk iki yılını oluşturan bebeklik dönemini tamamladıktan sonra konuşma devresi başlamış demektir. Önceleri iki üç sözcükten oluşan cümlelerle isteklerini ifade etme becerisi kazanan çocuk, hızlı bir şekilde ana dili becerisini geliştirir.

Ana dili, çocuğun anne ve babasından, aile büyüklerinden ve arkadaş çevresinden öğrendiği dildir. Ana dil insanın bilinç altına inen ve bireyin toplumla en güçlü bağlarını oluşturan dildir. Genellikle annenin dilinin ses dizgesi vurgu, ton gibi özellikleri büyümekte olan çocuğun diline derin çizgilerle yerleşir (Aksan: 1975:426). Birey annesinden ve yakın çevresinden öğrendiği bu ana dili bütün hayatı boyunca kullanmaktadır. Aile ve yakın çevrede başlayan ana dili öğrenme süreci gelişmiş öğrenme yoluyla olmakta; bunu okullarda kasıtlı kültürleme yoluyla izlemektedir. Okullarda yer alan kasıtlı kültürleme yoluyla ana dili öğretimi dilin kurallarını ve doğru kullanımını bireylere kazandırmayı amaçlamaktadır. Okul öncesi ve ilköğretim dönemlerinde, çocuk değişik etkinliklere katılmak suretiyle dinleme, konuşma, okuma ve yazma becerilerini geliştirir (Demirel: 2000:6). Günümüz örgün öğretim kurumlarında ana dili öğretimi ilköğretim kurumlarında “Türkçe”; liselerde “Türk Dili ve Edebiyatı” dersleri adı altında yapılmaktadır.

Diğer taraftan “Öğrencilerin evrensel kültür ve sanat eserleri ile karşılaşmaları da okulda ve özellikle Türkçe derslerinde başlamaktadır. Türkçe öğretmenlerinin bu ilişkiyi en iyi ve yararlı sonuçları verecek biçimde ayarlamaları, kültür ile evrensel kültürün birbirini tamamlayıp geliştirmesini ve öğrencilerin hayata ve dünyaya en geniş açıdan, en iyi, en insancıl ve sağlıklı duygularla bakmalarını sağlayıcı bir yol izlemeleri

gerekir. Bunun için öğretmen, Türkçe derslerinde yapacağı çeşitli çalışmalarla öğrencilerine önce kitap okuma alışkanlığı ve zevki kazandıracak; onların, değerli eserleri kendi başlarına arayıp bulacak ve okuduklarını değerlendirebilecek düzeye gelmelerini sağlayacaktır.” (MEB, 2000:9)

Hiç şüphesiz ana dili öğretimi örgün öğretim kurumlarında başlayıp, yine örgün öğrenimin en üst kademesinde bitirilen bir bilgi ve beceri alanı değildir. İki yaşından itibaren konuşmaya başlayan çocukta ana dil bilinci ilköğretimin ilk kademesinden itibaren öğretmenler tarafından oluşturulur. Öğretmenler çocukta ana dil bilincinin oluşmasında:

- “1. Sözcüklerin doğru söylenmesi, yerinde kullanılması,
2. Kültür ağızıyla konuşulması,
3. Sözcük ve tümce vurgularının doğru kullanılması,
4. Büyüklere, küçüklere nezaket sözleriyle seslenilmesi,

5. Toplu konuşmalarda söz alma ve konuşma kurallarına, başkalarının söz haklarına, düşünce ve kanılarına saygı gösterilmesi.” (Göğüş, 1978:157) yönünde konuşma becerilerini geliştirmelidir.

Ana dil eğitimi ve öğrenimi birbirine ayrılmaz halkalarla bağlanan dört temel beceri üzerine inşa edilir. Bunlar okuma, dinleme; konuşma ve yazma eğitimidir. Eğitim ve öğretim de hiç şüphesiz bu temel beceriler üzerine kurulur. Bunlardan okuma ve dinleme bireyin anlama yönünü; konuşma ve yazma ise anlatma yönünü oluşturur. Çocukta anlama becerisi, çevresindeki olayları izleyerek, gözleyerek, yaşayarak en çok da dinleyerek gelişir. Çocukta dinleme eğitimi en geniş manasıyla çocuk edebiyatı türleri içerisinde değerlendirdiğimiz hikâye ve masal dinlemekle gerçekleşir. Konuyu bu açıdan ele aldığımızda çocuk edebiyatı içerisinde değerlendirdiğimiz hikâye ve masalların çocukta anlama becerisi gelişiminde ne derece önemli bir rol oynadığı daha açık bir şekilde ortaya çıkacaktır.

Konuşmanın en önemli unsurlarından biri de dinlemedir. *“Küçük yaşlardan itibaren çocuğun dinleme becerisinin gelişmesi çeşitli aşamalardan geçmektedir. İnsan, bebeklik çağında özellikle kendisine yapılan seslenmeler dışında şuurlu olarak dinleme becerisine sahip değildir. Ama bazı sesleri de dinleyebilir. Yine başlangıçta çocuk, dinlerken dikkat kesildiği bir anda dışarıdan gelen ses, ışık, hareket gibi uyarıcıların etkisiyle dinlemeden çabucak vazgeçer. Dinlerken kendi düşüncelerini ifade etme konusunda son derece sabırsızdır. Çocuk büyüdükçe kendi deneyimleri ile dinledikleri arasında ilgi kurmaya ve konuşmalara katılmaya başlar. Bu aşamada çocuk, dinlediklerine soru ve yorumlarla iştirak edebilir.*

Çocuğun dinleme becerisindeki bu gelişme ve algılama gücü 15-16 yaşlarına kadar sürer.” (Özby, 2001). Çocuklar için hikâye ve masal dinlemek çok önemli bir etkinliktir. Özellikle okul öncesi eğitimde anne ve babalar, çocuğun eğitimiyle ilgilenen kimseler sık sık hikâye ve masal anlatma ihtiyacı hissederler. Zira gerek hikâye gerekse masallar çocuğun dış dünyaya açılan penceresidir. Fakat hikâye anlatmak sıradan bir iş olarak değerlendirilmemelidir. Anlatımda birtakım kurallara riayet etmek gerekir. Anlatıcı hikâyenin seçiminde ve hikâyeyi anlatırken konuşma kuralları içerisinde değerlendirdiğimiz ve çocukta dinleme – anlama becerisini doğrudan etkileyen bazı hususlara özen göstermelidir. Okunmak için seçilen hikâyelerin tespitinde çocukların yaşları kız veya erkek olmaları, ilgileri, fikrî seviyeleri ve hikâyenin uzunluğu dikkate alınması gereken en temel kriterlerdir.

Sözlü halk masallarının güzelliği ve önemi de anlatılışlarına bağlıdır. Zira sözlü edebiyat ritim ve ezgi üzerine kuruludur. Masal anlatıcısı, anlatım sırasında vurgu, tonlama ve telaffuza dikkat eder. Ayrıca konunun akışına göre vücut dilini de kullanır. Başka bir deyişle zengin bir ifade imkanına sahiptir. “Masal bir çok araştırmacının kabul ettiği gibi sadece çocukları eğlendirmek için anlatılan bir edebî tür değil, aynı zamanda okur yazar olmayan halk için okur yazar halkın romanı ve hikâyesi olmaktadır. Bugün hâlâ Anadolu’da masal ve halk hikâyesi anlatmak ve dinleme geleneği canlı olarak yaşamaktadır. Masal, roman ve hikâyenin ilk şekli olarak kabul edilir. İncelendiği zaman masalların insan hayatını aksettirdiği görülecektir. Şöyle ki, insanlar gerçek olayları yaşarken bir taraftan da düşler görür, hayaller kurarlar. İnsanların gerçek hayatlarıyla düşleri masalarda birleşmiştir. Olağan olaylarla olağanüstü olaylar masalarda bir gerçek gibi anlatılırlar. Masallara uzun süre hayalî ve uydurma hikâyeler gözüyle bakıldığında masal tetkikleri çok geç başlamıştır. Bugün ulaşılan bütün gerçekler geçmişte hayaldirler. Masalarda olağanüstü olarak kabul edilen pek çok olay bugün gerçekleşmiştir” (Günay, 1975: 2) Masallardaki bu zenginlik hiç şüphesiz çocukların da ilgisini çeker ve onlarda dil öğretiminin temelini oluşturan anlama becerisinin gelişimine de önemli oranda katkı sağlar.

Türkçe öğretiminin temel taşlarından bir diğerini oluşturan anlatma becerisinin oluşumu ve gelişiminde de çocuk edebiyatı türlerinin çok önemli yeri vardır. Çocukta konuşma temel itibarıyla kelime ve kelime gruplarına dayanır. Hiç şüphesiz çocuklar için hazırlanan metinler büyüklere oranla daha titiz bir çalışmanın mahsulü olmalıdır. “Hedef kitleye yönelik” ilkesi ile hazırlanan eserler, çocuğun kelime hazinesinin zenginleşmesine katkıda bulunacağı gibi aynı zamanda düşünce ve isteklerini ifade etmede konuşma becerisini de geliştirecektir.

Çocuk edebiyatı türleri, türkçe öğretiminin özel amaçları içerisinde yer alan “kitap okuma zevki”nin oluşmasında da önemli yere sahiptir. Keza hedef kitlenin psiko-sosyal gelişimine uygun bir şekilde hazırlanan eserler çocuğun kitaba karşı olan ilgi ve sevgisini artıracaktır. Böylece çocuk dinleyerek ve okuyarak iyi bir kitabın özelliklerini kısmen de olsa anlayabilir. Gerek aile içinde gerekse okulda çocuklara kitap okurken bu kitaplardaki zengin ifadeleri onlara sunabilmeliyiz. Daha büyük çocuklar ise kitaplardaki genel sözcükleri ve canlı tasvirleri aramak için cesaretlendirilmelidir. Böylece çocuğun sözcük bilgisi de artırılır. Özellikle tekrar tekrar okunan kısa hikâye ve masallar çocuğun sözcük dağarcığını zenginleştirir (Turan, 1998:305).

Çocuklar için hazırlanan metinlerin kısa olması, dikkat sürelerine uygunluğunun yanı sıra onlarda dinlediklerini doğru bir şekilde anlama ve anlatma becerisini de pekiştirmektedir. Bu da Türkçe öğretiminde hedeflenen “dinlediğini amaca uygun olarak doğru anlatma” becerisini kazandırmada önemli rol oynar. Çocuğun çeşitli yaşlardaki dikkat süreleri göz önünde bulundurularak konu dağıtılmadan işlenmeli, gereksiz ayrıntılara girilmemelidir. Çocukta dinleme anlama becerisini geliştirmede eserin kaleme alınış tarzı da çok önemlidir. Çocuklar bir düşüncenin veya bir kavramın uzun uzadıya açıklanmasından çok hareketli olayların ele alındığı kitapları dinlemekten zevk alırlar. Eserin oluşumunda yaşayan dilin kelime hazinesinden yararlanılmalı az kullanılan veya söylenişi zor olan sözcükler kullanılmamalıdır.

“Çocuğa hitap eden eserlerin yazımında soyut kavramlardan olabildiğince kaçılmalı somut kavramlara yer verilmelidir. Çünkü çocuğun anlama seviyesini zorlamak onun kitaba karşı ilgisini azaltır, okuma alışkanlığını köreltir. İyi kitaplar, çocuğun somut düşünme biçiminden, soyut kavramlara doğru gelişmesine, gerçekte hayal dünyası arasında köprüler kurmasına yardım eder” (Oğuzkan: 2001:385).

Çocuk edebiyatı sahasında kullanılacak dilin çocuğun içinde doğduğu toplumun kültürel değerlerinin yaşatıcısı olduğu gerçeği göz önünde bulundurulmalı bu gerçekten hareketle çocukta millî dil bilinci oluşturulmalıdır. Böylece ana dilin fonksiyonlarından biri olan kültürel değerlerin toplum hayatında yaşamasına ve nesilden nesle aktarılmasına imkân sağlanmalıdır.

Sonuç olarak diyebiliriz ki çocuk edebiyatı içerisinde değerlendirmediğimiz eserlerin meydana getirilmesinde her şeyden önce “hedef kitleye görelilik ilkesi” ile hareket edilmelidir. Çocuğun gelişim evrelerini dikkate almadan oluşturulacak bir metnin çocuğun dil gelişimine katkıda bulunması mümkün olmadığı gibi psiko-sosyal gelişimini de olumsuz yönde etkiler.

Çocukta konuşma becerisinin gelişimini hedefleyen metinlerin oluşturulmasında “bilinenden bilinmeyene ve yakından uzağa” prensipleri ile hareket edilmeli, kelimelerin seçiminde büyükler için hazırlanan metinlere oranla daha titiz bir yol izlenmelidir. Ortaya konacak bu tutumla çocuğun gelişim evrelerine uygun metinler oluşturulmalıdır. Metinlerin oluşturulmasında asırlık Türk kültürünün sözlü ve yazılı ürünlerinden, Türk edebiyatı içerisinde klâsik olarak değerlendirdiğimiz yazarların eserlerinden geniş ölçüde yararlanılmalıdır. Özellikle sözlü kültür geleceğimizin yazılı metne aktarılmasında hedef kitlenin yaşı ile kelime dağarcığı arasındaki ilişki dikkate alınmalı çocuğun yakın gelecekte kullanması muhtemel isim, sıfat, zamir ve fiiller metin içerisine abartıya kaçmadan serpiştirilmelidir. Böylece çocuğun kelime hazinesi zenginleştirileceği gibi merak ve öğrenme duygusu da harekete geçirilmiş olacaktır.

Okul öncesi çocukları için hazırlanan eserler, temelde dinleme becerisini kazandırmaya yönelik olmalıdır. Bu türden eserler hazırlanırken çocukların dikkat süreleri göz önünde bulundurularak kısa metinlerden oluşmasına dikkat edilmelidir. Gerek cümlelerin kısalığı, gerekse eseri oluşturan metinlerin basitliği çocuğun anlama kabiliyetini geliştirecek ve onların kitaba karşı olan ilgisini arttıracaktır. Çocukların dikkat süreleri göz ardı edilerek hazırlanan bir eser, çocukta kitap sevgisini henüz oluşmadan köreltebileceği gibi dinleme-anlama kabiliyetinin oluşmasını da olumsuz yönde etkileyecektir.

Gelecekte ümitli olmamız hiç şüphesiz yetiştireceğimiz neslin sağlıklı düşünen bireyler olarak topluma kazandırılması ile mümkündür. Bu da ancak sağlanacak olan iyi bir eğitimle olur. Çocuğun eğitiminde önemli bir yere sahip olan çocuk edebiyatı mahsullerinin ana dil öğretiminde de çok önemli bir yeri vardır. Çocuğu hedef alarak kaleme alınan eserler ona görüp izlediklerini, dinlediklerini tam ve doğru olarak anlama ve anlatma gücü kazandırmalı, geliştirmeli ve düşünme yollarını açmalıdır. Sonuç olarak çocuk edebiyatı kavramı içerisinde değerlendirdiğimiz eserler; çocuklara binlerce yıllık tarihî geçmişi olan Türk kültürünün klâsik olarak nitelendirebileceğimiz sözlü ve yazılı edebî türlerini öğretmeli, Türk dilini sevdirmeli, kurallarını sezdirmeli, onları Türkçeyi özenle ve güvenle kullanmaya yöneltmelidir.

KAYNAKLAR

AKSAN, Doğan. (1975). “*Ana dili*”, **Türk Dili**, Ankara: S:285.

- DEMİREL, Özcan. (2000). **Türkçe Öğretimi**, Ankara: PegemA Yayınları.
- GÖĞÜŞ, Beşir. (1978). **Orta Dereceli Okullarımızda Türkçe ve Yazın Eğitimi**, Ankara: Kadioğlu Matbaası.
- GÜNAY, Umay. (1975). **Elazığ Masalları**. Erzurum.
- MEB. (2000). **İlköğretim Okulu Türkçe – Yazı Programı**, İstanbul: MEB Basımevi.
- OĞUZKAN, A. Ferhan Oğuzkan. (2001). **Çocuk Edebiyatı**, Ankara: Anı Yayıncılık.
- ÖMEROĞLU Turan, Esra. (1998). “*Okul Öncesi Dönemde Dil Gelişimi ve Çocuk Edebiyatı*”, **Türk Dili**, Ankara: S:556.
- ÖZBAY, Murat. (2001). “*Türkçe Öğretiminde Dinleme Becerisini Geliştirme Yolları*”, **Türk Dili**, Ankara: S.589.